

PRIDEVNIKI NA -ŠKI IN -ČKI

Glasovne zakonitosti pri pridevnikih na *-ski*, *-ški*, in *-čki* je raziskoval že Ramovš. V Konzonavtizmu (§§ 188—193) omenja, da so po onemitvi polglasnika v besedi prišli skupaj po trije soglasniki, tj. *šsk*, *žsk*, *čsk* in *ssk*. Po prilikovanju dobimo *ški* < *šsk* in *žsk*, *ski* < *ssk* in *-r-ski* in *čki* < *čsk*. Te oblike so vplivale druga na drugo. Tako zasledimo pri starejših zapisovalcih in piscih več možnih oblik: *človečki*, *človeški*, *človeski*; *nebeski*, *nebeški*. Ti in podobni primeri so Ramovša privedli do sklepa, da pri besedah kot *človeški*, *nebeški*, *mrtvaški*, gre za analogijo. Vendar pa ostaja odprto, kje ta analogija drži in kje ne. O tem vprašanju je pisal pred Ramovšem že Škrabec, nato pa še Bajec (Besedotorje II, § 110) in Šolar v Jeziku in slovstvu (1966, 68—72, 112—116), ki pa je obdelal le glasovne premene pri pridevnikih na *-ski* iz krajevnih imen.

Na podlagi gradiva za odzadnji slovar pri katedri za slovenski knjižni jezik sem skušala priti do nekaterih zakonitosti. Pridevnike sem razvrstila z ozirom na podstavo, razporedila po pogostosti, obravnavala primere, ki so se mi zdeli zanimivi.

Pridevniki, katerih podstava se končuje na *k*, *g*, *h*, *c*, *z*, *s*, *č*, *ž*, *š*, *t* in *d* premenjujejo te glasove pred končnico *-ski* s *š*, hkrati se *š* in *s* zlijeta v *š*: *-š + ski* → *-ški*. To se dogaja dosledno pri osnovah na *k*, *g*, *h*, *c*, *z*, *s*, *č*, *ž*, *š*. Osnove na *-t* se premenjujejo s *š* le v 18 primerih, medtem ko se v 260 primerih pripona *-ski* pritika osnovi na *-t*. Tudi podstavam na *-d* se v večini, to je v 80 primerih, pritika pripona *-ski* in le v 13 primerih se *d* premenjuje s *š*. Nekaterе besede lahko premenjujejo *t* ali *d* s *š* ali pa tudi ne. Tako je poleg pridevnika *hrvaški* mogoč tudi *hrvatski*, poleg *bleški* tudi *blejski*, razen *podnarški* se uporablja tudi pridevnik *podnartski* in celo *podnartovski*. Iz *Hrastje* sta izpeljana poleg pridevnika *hraški*, še pridevnika *hrastovski* in *hrastenski*. Med *č*, *ž*, *š* in *-ski* se lahko vrine *-ev-* in tako dobimo pridevnike na *-evski*. Če se med *k*, *g*, *h*, *c*, *z*, *s*, *š*, *t*, *d* in *-ski* vrine *-ov*, dobimo pridevnike na *-ovski*, pridevniki na *-inski* pa nastanejo tako, da se med *h*, *z*, *č*, *d*, *t* in *-ski* vrine *-in-*. Za *č + evski* je 12 primerov (*bičevski*, *slabičevski*) in 16 primerov, ko se *-c* ali pripona *-ec* preglašuje v *č* (*stric* — *stričevski*, *godec* — *godčevski*, *samec samčevski*), za *ž + evski* sta dva primera (*paževski*, *doževski*), prav tako za *š + evski* (*starševski*, *burševski*); *h + inski* je v enem primeru (*mačehinski*), tako tudi *z + inski* (*gruzinski*) in *č + inski* (*domačinski*); to je zaradi *gruzin-ec*, *domačin*. Pripona *-inski* sledi glasu *-t-* v 5 primerih: *tatinski*, *jugurtinski*, *elizabethinski*, *detinski*, *benediktinski*; *d + inski* pa v štirih primerih: *leopoldinski*, *dedinski*, *čredinski*, *ajdinski* (prim. *benediktin-ec*). V 21 primerih je *k + ovski* (*frankovski*, *tankovski*, *inkovski* . . .), *z + ovski* je pri 9 besedah (*slengovski*, *tongovski* . . .), v štirih primerih imamo *h + ovski* (*šahovski*, *bahovski*), prav tako v štirih primerih *c + ovski* (*brucovski*); *z + ovski* v dveh primerih (*caru-*

sovski, jazzovski), *s* + *ovski* v 12 primerih (*bosovski, parnasovski*), *t* + *ovski* zasledimo v 140 primerih (*bratovski, opatovski* . . .), *d* + *ovski* pa v 18 primerih.

Podstave na *k*: Pridevnikov na *-ški*, ki se v podstavi končujejo na *k*, je 430. To so pridevniki tipa *čudak — čudaški, Šalek — šaleški, katolik — katoliški, uskok — uskoški, hajduk — hajduški, Bolfenk — bolfenški, Krk — krški*. Poleg *akademiški* je zelo običajen pridevnik *akademski*, poleg *smledniški* se uporablja tudi *smleški* (podstava *Smlednik*). Pridevnik *ribniški* lahko pripada podstavama *ribnik* in *Ribnica*, *železniški* iz *Železniki* in *železnica*, *dopisniški* iz *dopisnica* in *dopisnik* . . .

Po pogostnosti sledijo podstave na *-g*, ki jih je 163. Več kot polovica je sestavljenk z *-log* (*ideolog — ideološki, metodolog — metodološki, teolog — teološki* itd.). Primeri s podstavo na *-g* so še *Umag — umaški, Praga — praški, koseg — koseški, Leipzig — leipziški, Peking — pekinški*. Podstave na *-rg* imajo večinoma tuja lastna imena: *Arlberg, Wittemberg, Nürnberg, Hamburg, Luxemburg, Salzburg* . . . in še *dramaturg, metalurg, kirurg, trg, torej arlberški, hamburški, trški*.

140 pridevnikov na *-ški* ima na koncu podstave *-c*. Podstava je prvotno množinski samostalnik ženskega spola na *-ice* (*Konjice — konjiški, Novice — noviški* . . .), tj. sama lastna imena, vendar tudi *počitnice — počitniški*. Pripone *-ec* se zamenja s *-ški* (*Krvavec — krvavški, Jalovec — jalovski, Celovec — celovski, Bovec — bovški, Zminec — zminški, Unec — unški*), le v štirih primerih z *-iški*: *vajenec — vajeniški, priseljenec — priseljeniški, ranjenec — ranjeniški, apnec — apneniški*, verjetno po analogiji z osnovami na *-ik*, kot npr. *učenik — učeniški, pripravnik — pripravniški*. Pridevnik od *jezdec* je *jezdeški, Bric — briški, Gradac — gradaški*. Pridevnik *vodiški* lahko izpeljujemo iz podstave *Vodice* in *vodič*. Podstava pridevnika *borovniški* je *Borovnica*, pridevnik od *borovnica* je namreč *borovničev*. *Goriški* je iz *gorica, Gorica* ali *Gorice*. Prim. še *bregenski* < *Bregenz*.

Pridevnikov na *-ški* iz podstav na *-č* je 86. Primeri: *stiskač — stiskaški, mladič — mladiški, Rače — raški, smučič — smučški, Apače — apaški, Tržačan — tržaški, Žiče — žiški, Stična — stiški, Teričnik — teriški*. Pridevnik od *Otoče* je *otoški*, prav tako od *Otok* in *otok*, od *Storžič* je *storžiški* ali *storški*. Zanimivi so primeri, kjer *-ški* spodrine pripone imenske podstave: *tržaški, stiški, storški*. V posebno skupino bi lahko uvrstili pridevnike s podstavo na *-šč*: *letovišče — letoviški, kopališče, pristanišče* . . .; okoli 20 jih je.

Podstav na *-s* ni veliko. Občih imen je samo pet: *atlas — atlaški, vas, tenis, nebesa, cirkus*. Ostala imena so lastna: *Tunis — tuniški, Ganges — gangeški, Laos — laoški, Indus — induški* . . . Pridevnik *koški* se nanaša na *Kos* in *Kot*. Sem spadajo tudi sestavljenke z *vas*: *Vovta vas — vovtavaški, Krakva vas — kraškovaški* . . . Podrobneje je o lastnih imenih pisal Jakob Šolar v *Ježiku in slovstvu*.

Podstav na *-š* je 30. Primeri so: *švabaš — švabaški, blegoški, limbuški, deriški* . . .; množinski samostalniki: *Ruše — ruški, Dražgoše — dražgoški, Krkonoši — krkonoški*.

Pridevnikov s podstavo na *-z* je 28. Primeri so: *Čerkez — čerkeški, kavkaški, tunguški, pariški, Sirakuze — sirakuški, Andaluzija — andaluški, Vogezi —*

vogeški, Kirgizi(ja) — kirgiški, Haloze — haloški. Pridevnik od Brezje je breški, pa tudi brezovski, brezjanski in brezarski.

Primerov s podstavona -ž je 26: Anglež — angleški, trbiški, Sveti Križ — svetokriški, ormoški, kočijaški, farovski, vipolški, šentjanški. Loški je iz podstav Lož, Loče, Loka in Log.

Pri podstavah na -t se t preglasuje v š v 18 primerih: soldat — soldaški, Logatec — logaški, Sobota — soboški, Lenart — lenarški, Razdrto — razdrški, Malta — malški... Poleg hrvaški je pogost pridevnik hrvatski, poleg nazareški pa se uporablja tudi nazarenski.

Podstave na -d se preglasujejo v š v 13 primerih. Pri Gradec in njegovih zloženkah se -dec zamenja s -ški: graški, slovenjgraški, Sedmogradec — sedmograški. Pri zloženkah z -grad (Beograd, Titograd) se d zamenja z j + ski: beograjski, titograjski, le iz vinograd je pridevnik vinograški. Prim. še: Šentvid — šentviški, Kobarid — kobariški, Brdo — brški, Pugled — pugleški, Bled — bleški ali pogosteje blejski.

Podstav na -h je 14, npr. Lah — laški, češki, Orehek — oreški, meniški, potepuški...

Podstave na -d ž preglasujejo dž v š v 3 primerih: Kambodža — kamboški, Dobrudža — dobruški, Cambridge — cambriški, v enem primeru pa se dela pridevnik z -evski: maharadža — maharadževski.

V enem primeru se podstava končuje na x (govorjeno -ks-): Cadix — cadiški.

Pripono -iški imajo poleg štirih že omenjenih pridevnikov na -ec, tj. vajeniški, priseljeniški, ranjeniški, apneniški, tudi samostalniki na -arna, -ilna: tiskarna, mlekarna, gostilna... pa še tovarna in Rakitna — tiskarniški, mlekarniški, gostilniški, tovarniški, rakitniški. Kot zanimiva primera bi omenila še dekliški in kmetiški. Pridevnik dekliški lahko izvajamo iz deklica in deklíč, kmetiški pa iz kmet in kmetič. Poleg pridevnika kmetiški imajo enak koren še kmetški, kmečki, kmetovski.

Pridevnika na -čki sta v knjižnem jeziku danes samo dva: kmečki in gorički. V starejših zapisih je teh primerov več, vendar je kasneje po analogiji prevladala oblika na -ški. Primere na -čki najdemo tudi še v narečjih.

Metka Smrekar

Ljubljana

PRIDEVNIKI NA -INSKI, -OVSKI, -EVSKI

O izpeljavi in rabi pridevnikov na -inski, -ovski in -evski govori že Bajec-Kolarič-Ruplova slovnica, vendar jih uvršča kar med pridevnike na -ski; v poglavju Pomen pripon (str. 167) pa ugotavlja, da izražajo svojino. Primera sta otroški in delavski. V poglavju Raba pridevniških pripon (str. 169) beremo: »Pripona -ski